

Adđamiin vai jolážiin – boazosápmelaččaid bohccobiergokvalitehta árvoštallan

RAVDNA BIRET MARJA E. SARA – INGER MARIE GAUP EIRA

Sámi allaskuvla

Dás guorahalle máhttovuogádagaid ja doahpágiid mat gullet niestebohccui, nu movt Guovdageainnu vuorrasit boazosápmelaččat leat čilgen munnuide birgen- ja báikevuoddu ságastallamiin ja maid letne viežžan čálalaš gálduin. 42 doahpaga analysa čájeha bohccobiergomáhtovuodu ja fágagiela. Muhtun doahpagat leat vuodđodoahpagat, dego *buoidi*, *adđamiin* ja *jolážiin*, go boazosápmelaččat čilgejit bohccobierggu kvalitehta. *Buoidi*-sátni, mii lea badjel 2000 jagi boaris, vuodđuda Guovdageainnu boazosápmelaččaid bohccobiergokvalitehta árbevirolaš árvoštallama. Boazodoalu máhtovuodus ja ipmárdusvuodus lea ollislaš ipmárdus, mii lea vuolggasadji árvoštallat bohccobiergokvalitehta árbevirolaččat. Árvoštallan álgá juo dievás geahčadettiin ealu ja bistá gitta dassáži go biergu šaddá biebmun ja olle njálbmái. Bohccobiergokvalitehta árvoštallamis lea dárkilis ja systemáhtalaš máhttu ja diehtu, mii ovdanbukto máhttovuogádagaid ja doahpágiid čađa, boazodoalu fágagiela vehkiin. Dása gullet bohccobierggu kvalitehtadásit, buoidehivvodagat ja -mihtideamit ja buoiddi árvoštallandásit golmma dimenšuvnnas; ealli boazu, bohcco gorut ja bohccobiergu biebmun. Boazosápmelaččaid bohccobiergokvalitehta árvoštallama máhttovuogádaga, mas lea guhkesáiggi kontinuitehta ja geavaheapmi, sáhtta geavahit fuomášuhttit movt árbevirolaččat bohccobiergokvalitehta árvoštallojuvvo ja nu buktit odđa dieđuid almmolašvuoda digaštallamiidda.

Fáddásáni: boazodoallu, bohccobiergokvalitehta, buoidi, máhttovuogádat, fágagiella

1. Álggahus

Boazosápmelaččain, nugo eará sámiin ja eamiálbmogiin muđui, lea máhtto- vuodđu, mii lea álo leamaš ja lea ain ávkin beaivválaš diliin ja mii lea veahkehan sin birget ja ceavzit iežaset guovlluin duháhiid jagiid (O. H. Magga 2005; I. M. Eira 2012). Dán máhttovuodui gullá earet eará máhttu biebmoáhkamiin, das movt ávkkástallat olles bohcco ja dan maid das oažžu (Burgess 2017). Árbevirolaš biergguid ribadan- ja biebmoáhkadanvierut leat šaddan jodidettiin, jagiid ja jagiáigodagaid mielde. (M.-Á. Magga & R. Magga 2013.) Boazosápmelaččaid vásáhusat eallit *luonddus*¹ ja das maid *luondu* addá leat ovdánahttan dárkilis giela, ja nu leat gielas ollu sáni mat gullet luonddudáhpáhusaide (Jernsletten 1997: 234)

1 Dás geavahetne *luondu*-sáni nu movt M. N. Sara (1998) geavaha, masa son čatná áiggi, áimmu, dálkki, eatnamiid ja eará birasdáhpáhusaid (M. N. Sara 1998: 6–10).

ja das movt hálddašit bohcco, eatnamiid ja olbmuid ovttasdoaimama (I. M. Eira ja earát 2010; M. N. Sara 2013a; I. M. Eira ja earát 2018).

Dán artihkkala vuolggasadjin lea boazodoalu máhttovuodđu, mii gullá bohccobiergoárvoštallama ipmárdussii. Artihkkala ulbmil lea guorahallat movt Guovdageainnu boazosápmelaččat čilgejit bohccobierggu kvalitehta árbevirolaš vuogi mielde birgen- ja báikevuoddu ságastallamiin niestebohcco birra. Dákkár máhttu lea dábálaččat eamiálbmogiid ja báikegottiid oktasašopmodat, ja dát lea dávjá leamaš dárbbalaš eaktun, ii dušše birget ja ceavzit guovlluin gos leat ekstrema dálkkádatdilit, muhto maiddá biebmoahkamii. (Benjaminsen ja earát 2016.) Dás lea bearašdoallu ja birgenláhki dehálaš, masa gullet vuogit movt sáhttá birget dainna go iešgudetlágán ávkki atná bohccos searválaga eará valljodagaiguin.

Artihkkalis deattuhetne máhtuid ja doahpágiid mat gullet boazosámi bohccobiergokvalitehtii, ean ge váldde mielde eará sorttat válljemiid, nugo njuovvanproseassaid ja daid prosedyraid. Dás ii leat sáhka ođđaráhkaduvvon sániid birra, muhto sániid birra main lea spesialiserejuvvon sisdoallu (Jernsletten 1997) ja mat leat bohcciidan árbevirolaš máhtu ja bargguid bokte ja seailuhuvvon guhkes áiggi čađa (I. M. Eira 2012).

Dán guorahallama materiála vuodđuduvvo guđa boazosápmelačča (guovtti nissonolbmo ja njealji dievdoolbmo) ságastallamiidda (mielddus 2). Dát diehtoaddit leat badjel 70 jagi ja leat eallinagi bargan ja ain barget bohccuiguin Guovdageainnus, Oarje-Finnmárkku boazodoalloguovllus. Ságastallamat leat báddejuvvon jagiin 2018–2020 ja transkriberejuvvon, ja dahket 18:30 diimmu dutkanmateriála. Ávnnasvuodđun letne maiddá atnán čálalaš gállduid (Friis 1887 (JAF); Nielsen 1979 (1932–1962) (KN); N. I. Eira 2011 (N\$E)).

Materiála analyseremii letne atnán vuodđun doabaanalysa, nie movt I. M. Eira (2012) lea muohtadoahpágiid analyseren sisdoalu ja geavahusa dáfus oažžun dihte fágasuorggi máhttovuoddu. Doabaanalysa vehkiin systematiserejuvvojit bohccobiergokvalitehta árvoštallamii gullevaš doahpagat (mielddus 1), kategorijat ja čilgenvuogit maid moai juhke sámi árbevirolaš logihka mielde ja strukturerejetne daid máhtto- ja doabavuogádahkan. Sámi árbevirolaš logihkain oaivvildetne oktavuodaid mat ovdanbuktet áššiid mat gullet vissis máhttovuogádaga ortnegii, masa fas gullet ovdamearkka dihte vuodđojurdagat, njuolggadusat ja doahpagat geavaheapmái, práksisaide ja fenomenaide. Dáid letne čájehan ovttaskas diehtoaddi čilgehusaid ja sitáhtaid vuodul (omd. D1, mielddus 2). Diehtoaddiid doahpágiid čilgemiidda letne ráhkadan čoahkkáigeasuid definišuvnnaide syntesavuogiin, mas čoggojuvvon dieđuide ráhkaduvvojit čoahkkáigeasut (Persvold 2020).

Syntesavugiin sáhttá olahit odđa máhtu fáttás go lea identifiseren bohtosiid, juohkán daid kategorijjaide ja čeahkkáigeassán daid. (Reinar & Jamtvedt 2010; Lockwood ja earát 2020.) Dás lea maid ulbmil ráddjet doahpágiid vejolašvuodaid, das movt doaba sáhttá dahje ii sáhte geavahuvvot.

2. Árbevirolaš máhttu, bohccobierggu máhtto- vuodđu ja doahpagat

Boazoealáhuslági vuodđoipmárdusas biergobuvttadeapmi lea oassin báike-, birgen- ja eallovuodus. *Vuodđu* ovddasta bistevašvuoda, ja boazoealáhusláhkái gullevaš vuodut čájehit oasi boazosápmelaččaid máhttovuodus ja nie árbevirolaš máhtus. Dáid vuoduid ipmárdus lea ávkkástallat iešguđetlágan ja buotlágan valljodagaid. (Benjaminsen ja earát 2016.) Vuodđu lea dat mii čájeha ahte juoga joatkašuvvá buolvvas bulvii ja gullá boazodoalu máhttui ja máhttovuodđui. Dát leat ovttašásas doahpagat (M. N. Sara 2010). Máhttovuodđui, dieđalaš oktavuodain, gullet čohkkejuvvon dieđut, čehppodagat, bargovuogit ja duogáš jurddašanvuogit mat fievrreduvvojit buolvvaid servvoštallamiin ja ovttasbargguin, ja guđege buolvvat dainna vuoduin heivehit ja háhket alcceseaset máhtuid birget dan dilis mii sidjiide gártá. (M. N. Sara 2010: 42–43.) Dát čilgehus sulastahttá ge Berkesa (2012: 7) čilgehusa, ahte árbevirolaš máhttu lea máhttočoakkáldat, masa gullet vásáhusat, dábit ja osku, barggut ja bargovuogit, mat leat guhkes áigge čađa ovdánahtton ja fievrreduvvon kultuvrralaččat buolvvas bulvii (Berkes 2012: 7). Dán ipmárdusas ekologalaš vuogádagat gehččojuvvojit ollislažžan (Peloquin & Berkes 2009; Berkes 2012) ja čatnasit báikkálaš diliide maid ii dušše sáhte generaliseret (I. M. Eira 2012). Dáid vuodul sáhttá ipmirdit ahte árbevirolaš máhtu defineremiin leat veahá latnjalasvuodát, ja nie eai leat čielga rájit dovdomearkkaid hárrái (M. N. Sara 2010).

Sámi boazodoallomáhttu lea eamiálbmotmáhttu. Dán čilge Berkes (2012: 239) máhttun maid eamiálbmogat oamastit ja geavahit. Dás leat mihtilmas vuogit ráhkadit, iskat ja háhkat máhtu. Eamiálbmotmáhtus leat elemeantačoahkit mat heivehuvvojit iešguđet diliide ja mat ovdánit iešguđet dásiid ja báikkálaš ođasmahttimiid geardduhemiiguin, mas osolaččat barget ja gulahallet fárrolaga doaimmaineaset. (M. N. Sara 2010.) Eamiálbmogat Ártkalaš ráđi barggu okta- vuodas leat hábmen definišuvnna árbevirolaš máhttui, mii geavahuvo Ártkalaš ráđis (Arctic Council Permanent Participants 2015) ja mas leat dovdomearkkat

maiguin eará dutkit nugo Berkes (2012), I. M. Eira (2012), M. N. Sara (2013b) ja E. I. Turi (2016) leat maid čilgen árbevirolaš máhtu.

Boazodoallomáhttu lea ge nugo árbevirolaš máhttu huksejuvvon vásáhusaide mat leat čohkkejuvvon iešguđet diliin go leat bargan bohccuiguin ja mas bohcco čuvodeapmi ja luonddubiras leat vuodđun. M. N. Sara (2009) čállá ahte siidda beaivválaš bargguid bokte sáhttá oažžut čiekŋalit ipmárdusa das mii boazosápmelaččaid árbevirolaš máhttu lea. Dása gullet ollislaččat mielde buot bealit nugo eatnamat, daid suddjemat, ealut, ja olmmoš lea guovddázis das movt bargat bohccuiguin ja viidásit fievrredit boazodoalu ja siidda (Benjaminsen ja earát 2016) ja dárbbu mielde heivehit rievdadeaddji diliide mat ain dáhpáhuvvat. (I. M. Eira 2012: 23.)

Huambachano (2019) mielde giela váldodoaibma lea ovdanbuktit eamiálbmogiid máilmmi ipmárdusa ja movt sii fievrredit máhtu njálmálaččat. Olbmuid barggut ja gulahallamat leat fárrolaga, nappo nie fárrudeaba giella ja árbevirolaš máhttu, masa giella gullá. (Berkes & Berkes 2009: 8; M. N. Sara 2010; Huambachano 2019.) Dien mielde boazodoallomáhttu ja dárkilis fágaterminologiiija gullet oktii (N. I. Eira 1984; O. H. Magga 2005; I. M. Eira 2012; Benjaminsen ja earát 2016; R. Sara & Mathiesen 2020). Máhtu gulahallan dáhpáhuvvá boazodoallofágagiela vehkiin (I. M. Eira 2012). Dát máhttu lea háhkkojuvvon vásihemiin, oahpásnuvamiin ja dovddiidemiin mat leat addán ja ain addet sániide ja doahpágiidda sisdoalu (M. N. Sara 2010). Nie doahpagat bohciidit sihke vásáhusain ja giela iežas vuodul. Doahpágiid hutkamiid ja geavahusaid vuodđun lea maid olbmuid gulahallandárbu (I. M. Eira ja earát 2010).

Boazodoallomáhttovuodus, mii gullá dása, leat dihto proseassat ja áigumušat das movt boazosápmelaččat árvoštallet biebmoháhkama bohcco dáfus. Dasa gullá maid árvoštallat makkár bohccuid áigu njuovvat dan ektui makkár ealihanbohccuid guodđá (M. N. Sara 2013a; Benjaminsen ja earát 2016). Dása gullet välljemat man vástte njuovvá, earet eará leago *vuovdinboazu*, *niesteboazu* vai *giđaniesteboazu*, mat čatnasit dasa movt boazobargit goallstit boazobargguid jahkodatdáhpáhusaid bokte nuppiidasaset luonddu ekosystema ja iežaset olmmošlaš duodalašvuoda. (Näkkäljärvi 2013: 10.) Niestebohccoválljen lea dárkilis ja dehálaš doaibma (M.-Á. Magga & R. Magga 2013), masa váikkuhit ollu bealit, nugo earet eará makkár lea boazu, dan šládja, sohkaelli, ahki dahje luondu, dahje makkár doaibma bohccos lea ealus, makkár oččiin dahje álššain dat lea. Dása maiddái gullá áigefáktor mii sáhttá váikkuhit bohcco šlája ja agi árvoštallama.

Doahpagat mat gullet vassis kontekstii dahje fágasuorgái, gullet de vassis fágagillii (Temmerman 2000), ja nie de čájehit vassis fága dahje fágasuorggi máhttovuodú. Nuopponen (2010) čállá ahte fágasurggiid máhtuid ovdanbuktimis ja gulahallamis lea doahpágiin dehálaš sadji, ja gielas lea dehálaš doaibma. Doahpágiid sisdoallu lea dávjá fágaidrasttildeaddji, danne go dát ovddastit mánga fágasuorggi oktanaga, nugo servodatdiehtaga, bohcco biologijja ja lingvistihka. Dovdat doahpágiid sisdoaluid mat adnojit vassis konteavsttain, vassis diliin, barguin ja áššiide lea eaktu go galgá čilget iešguđetge fágasuorggi máhttostruktuvráid ja máhttovuogádaga. (I. M. Eira 2012.)

Boazoealáhusláhkáii gullelaš sániid ja doahpágiid suokkardallan sáhtta čájehit movt boazosápmelaš jurdagiiguin govahallá bohccobiergoárvoštallama ja movt bidjá jurdagiidda namahusaid. Dán sáhtta dahkat doabaanalysain, man ulbmil lea čielggasin dahkat doahpágiid sisdoalu, dovdomearkkaid, daid relašuvnnaid eará doahpágiidda ja čilget dáid saji doabavuogádagas. (Nuopponen 1997; I. M. Eira ja earát 2010.) Nuopponen (1997) oaivvilda ahte go áigu čilget muhtun suorggi máhtu, de ferte čilget suorggi doahpágiid ja relašuvnnaid doahpágiid gaskkas. Dan sáhtta bargat dakko bokte ahte organisere doahpágiid kategorijjavuogádagaid dahje čájeha daid doabaortnegiiguin mat leat dego kárttat, mat čájehit movt dát doabamáilbmi lea ráhkaduvvon ja movt dat heivejit oktii. (Nuopponen 2010.) Kategoriseren mearkkaša juohkit dinggaid dahje fenomenaid iešguđet joavkkuide kritearaid vuodul (Greve 2003).

3. Bohccobierggu kvalitehta árbevirolaš árvoštallama mielede

Artihkkala bohtosat čájehit Guovdageainnu boazosápmelaččaid bohccobiergomáhttovuodú ja makkár doahpágiid atnet go čilgejit bohcco ja bohccobierggu kvalitehta. Dán barggus letne identifiseren 74 doahpaga maid Guovdageainnu boazosápmelaččat atnet go čilgejit bohccobierggu kvalitehta. Dáin letne välljen analyseret 42 doahpaga (mielddus 1), maid vuodul čájehetne árbevirolaš bohccobiergokvalitehta árvoštallama doahpágiid vuodđoeavttuid ja dovdomearkkaid.

Doahpágiid analyssa čájeha ahte muhtun dovdomearkkat leat mihtilmasat ja dat čájehit áššiid mat váikkuhit bohccobiergokvalitehtii, nugo birasváikkuhusat (eatnamat, dálki, muohta ja nu ain), olbmo váikkuhusat (movt olmmoš meannuda ealu ja eatnamiid) ja movt boazu ieš váikkuha iežas dillái. Leat maiddáii áššit

mat vulget das goas ja makkár bohcco njuovvá, makkár buoidedássi bierggus lea ja leago *sisabuoidi*, makkár biepmu áigu ráhkadit ja leago bierggus dahje biepmus njálgga máhku. Diesa de čatnasit leago buorre vai heajos boazu, leago *váibbat* vai *buoidi*, mii de čatnasa dasa leago ealli boazu vai njuvvon boazu (bohccogorut). Materiálas leat maiddá doahpagat main leat derivašuvdnahámit ja daidda gulle-vaš mearkkašumit, nugo earet eará *joliheapme*, *ađđái*, *deahkeheapme*, *asehuvvat* ja *buoiddehisvuohta*, muhto dáid ean gieđahala dán artihkkalis.

3.1 *Buoidi, ađđamiin ja jolážiin*

Muhtun doahpagat leat guovddáš vuodđodoahpagat mat gullet bohccobierggu kvalitehta čilgemii nugo *buoidi*, *ađđamiin* ja *jolážiin*. Dát leat ovdal ja ain dál boazosápmelaččaid árbevirolaš máhtus das movt árvvoštallat bohcco ja bohcco-biergokvalitehta.

Buoidi lea dehálaš ášši maid juohke diehtoaddi namuha biergokvalitehtačilgemis. Dološáiggi rájes juo, J. Turi (2010 (1910)) čállosa mielde, *buoidi* adnojuvvo mángga dilálašvuođas. Buoidi árvvoštallama čatnet maiddá ealu árvvoštallamii ná: «[...] buoiddes eallu lea olu gievrrat cuvket muohttaga, vaikko lea garasnai muohta. Ja buoiddes eallu bivvá duoddariin, vaikko boahdá garra guoldunai.» (J. Turi 2010 (1910): 68.) Ieš alddis *buoidi*-sátni lea sullii 2000 jagi boaris, boarrásit go vuodđosámegiella, ja árbašuvvá gitta ovdavuođđosámegiela rájes (Aikio 2006: 11). *Buoidi* lea čadnon bohcco dillái ealáhaga, vuoimmi ja áiggi ektui, ja lea geavahuvvon earet eará biebmoráhkadeamis, máná biebmun ja maiddá dálkkasin.

Buoidi-doaba fátmasta dattege eanet go dan maid čalbmi oaidná, danne go das leat maiddá abstrákta dovdomearokat mat árvvoštallet leago juoga *buoidi* vai ii. Earuhan dihte *buoidi*-doahpaga čájehetne engelasgiela čađa. Doaba *buoidi* ovddasta nie sihke vuoja (eang. *liquid fat*), buoiddi-1 (*suet*), buoiddi-2 (*fat*) ja buoiddi-3 (*blubber*) (KN). *Buoidi*-doaba adno maiddá go árvvoštallet leago nies-teboazu dahje bohcco gorut *ađđamiin* dahje leago *joliin*:

«Jus mielggas, bierggu vuolde ii ide *buoidi* mii lea dávtte vuostá, de gal lea *váibbat*. Ja jus doppe ihtá veahá *buoidi*, de lea *ađđamiin*. Ii leat *joliin*, muhto lea *ađđamiin*. Muhto jus lea nalde vielgat, de sáhtá veahá *jolážiin*.» (D6)

Ađđamiin-doahpaga vuodđohápmi lea *ađa*. *Ađa*-doahpagis leat golbma mearkkašumi; 1) ieš *ađa* (eang. *marrow*), 2) dákti (*marrowbone*) ja 3) *buoidi* (*degree of*

fatness) (Nielsen 1979 (1932–1962)). Árgabeaivvi gielas leat vuosttaš ja nubbe mearkkašupmi dovdosat, muhto boazodoallofágagielas čatnasa dát bohcco kvalitehtaárvoštallamii, vassis buoidedássái. Friis (1887) sátnegirjjiis lea dása ovdamearkan *adaboazu* (dár. *en fed Ren*). Go boazu dahje gorut lea *adđamiin*, de dán mearkkašupmi lea ahte boazu lea *buoidi* ja *álššaid nalde* ja gorut gis lea *sisabuoidi*. Doahpaxis leat maid árvoštallamat bohcco buorráneami ja hedjoneami proseassa birra, mas adnojuvvojit derivašuvdnahámit, ovdamearkka dihte jus boazu *adaiduvvagoahtá*, de buoidugoahtá (*Renen begynder at blive marvfuldere, naar den bliver federe* (JAF)) dahje jus *adahuvvagoahtá*, de hedjona (*blive maver* (JAF)).

Diehtoaddit árvoštallet bohcco *jollin* ovdal diehtá sihkkarit juste makkár buoidedásis lea. *Jolli*-doahpaga mearkkašupmi lea ahte *jolli bohccos* dahje *gorudis* lea eanet buoidi go dakkáris mii lea *adđamiin*. *Jolli*-doaba muitala buoiddi birra mii lea ovdamearkka dihte ealli bohccos čielggi nalde. Dása čatnasit fas doahpagat *jollibuoidi* (dár. *spekk*), *jolliboazu* (*fed Ren*). Dasto dás leat vel buoidedásit mat čájehit heajumus jollidásis buoremussii, ovdamearkka dihte go *boazu lea joliin* (dár. *være nogenlunde fed* (JAF); eang. *middling fat* (KN)) dahje *suorbmajoliin*, go lea suorpmas buoidi gátnásis (*have fingertynt Fedt paa Sænben* (JAF)).

3.2 Bohccobiergokvalitehta árvoštallama bealit

Doabaanalysa oktavuodas bohciide mánga mihtilmas ášši, mat gullet bohccobiergokvalitehta árvoštallamii ja mat nu leat dehálaččat mearkkašumi ja dovdomearkkaid dáfus.

Ságastallamiin bodii ovdan movt iešguđetge doahpaga čilgejit iešguđet dili ja áiggi dáfus, ovdamearkka dihte ahte go boazu lea *jolážiin*, de lea sáhka ealli bohccos ja go vällje niestebohcco de ohcá bohcco mii deavdá *jolážiin*-doahpaga, namalassii hámi mielde. Dáin čilgejumiin leat maiddái proseassat mielde mat gullet niestebohcco välljemii ja njuovvamii. Diehtoaddiid čilgehusain leat maiddái bealit mat gullet áššiide mañnel go boazu lea njuovvon ja gitta dassáži go biebmun ráhkada bierggu. Sii muitalit ahte go de njuovvá bohcco maid lea välljen, de easka sáhtta iskat makkár kvalitehta gorudis lea buoidedási mielde, ovdamearkka dihte čálidettiin de sii isket leago mielgga nalde buoidi ja jus lea, de dihtet ahte gorut lea *buriiin adđamiin*. Viidáseappot čilgejit diehtoaddit ahte go vuoššagoahtá dán bierggu, de juo diehtá ahte boahtá *njávkkidit*, mii mearkkaša ahte vuodja govdu bádis ja das lea buorre máhku, dan dihte go dat lei *buriiin adđamiin*.

Dáid vuodul sáhtta bohccobiergokvalitehta árvvoštallama juohkit sámi árbevirolaš logihka mielde. Dása gullet iešguđetge kategorijjat nugo 1) áigi, mii čatnasa kvalitehtaárvvoštallamii das makkár boazu lea áigodagas go galgá njuvvot, 2) ivdni, dahjege movt ivnniin oaidná bierggu kvalitehta, 3) dássi, dahjege makkár dássi lea bierggu kvalitehtas heajumusa rájes gitta buoremusa rádjái, 4) buoidi gorudis: gokko guđege ruovjjis ja siskilušain ja gorudis lea buoidi ja 5) šládja: makkár boazu lea sohka beali ja agi dáfus. Dovdomearkkat sirrejuvvojit nu ahte muhtumat gávdnojit mángga doahpagis ja earát fas dušše moatti dahje ovttá doahpagis (govus 1).

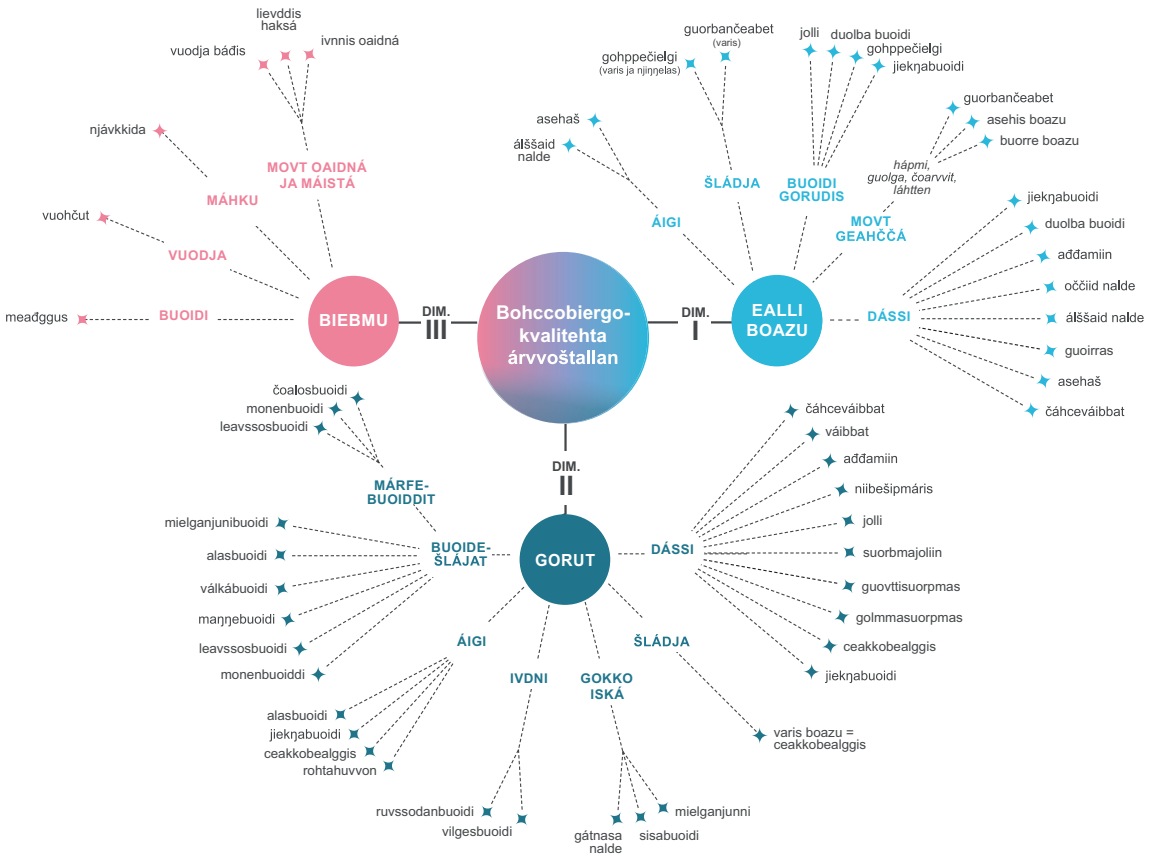
Doaba	Váldo-árvvoštallanbealit	Áigi	Ivdni	Dássi	Buoidi	Šládja
<i>jolli</i>	boazu eallinaga	jagi áiggit	–	buorre boazu	hámis	varis/njiñnelas
<i>buoidi</i>	boazu gorudin	jagi áiggit	vielgat	buorre gorut	ruvjjin/siskilušain	varis/njiñnelas
<i>njávkkidit</i>	bohccobiergu biebmun	jagi áiggit	biergu ii galgga leat čáhppat	buorre biergu	govdu vuodja / ađa vuohču	–

Govus 1. Govus čájeha movt doahpágiid dovdomearkkat sirrejuvvojit váldoárvvoštallanbeliid ja eará mihtilmas beliid vuodul.

Bohccobiergokvalitehta árvvoštallamis leat vel iešguđetge oasis, dimenšuvnnat, mat árvvoštallojuvvojit sierra ja nu eai seaguhuvvo oktii. Dimenšuvnna sáhtta čilget iešvuotahan dahje dovdomearkan, mii čilge muhtun ássi dahje áđa sturrodaga dahje mihtu, dahje ovdanbuktá dieđuid guhkkodagain, assodagain ja allodagain (Persvold 2019). Moai letne dien mielde juohkán golmma dimenšuvdnii (oaniduvvon *dim.*) bohccobiergokvalitehta árvvoštallama proseassaid, movt dat leat maññálaga ja iešvuodaid mielde, nugo mihtut, árvvut, hivvodat ja assodat. Dát leat dim. I) *boazu eallinaga*, dim. II) *boazu gorudin* ja dim. III) *bohccobiergu biebmun*. Kvalitehtaárvvoštallamis adnojit doahpagat sihke dimenšuvnnaid siskko bealde ja ovttá dimenšuvnnas nuppi dimenšuvnna ektui.

Doahpágiid kategoriseren ja dáid systematiseren doabavuogádahkan ovdanbuktá nie bohccobiergokvalitehta máhtovuogádaga, nugo dimenšuvnnain ja kategorijain mat čatnasit iešguđetge biergokvalitehtadoahpágiidda, mat leat olgumusas dán govvois (gč. govvosa 2). Dát čájehit movt boazosápmelaččat ipmiridit ja definerejit bohccobiergokvalitehta golmma dilis (dimenšuvnnas) ja golmma sierra doabavuogádagas, mat šaddet ollislaš vuogádahkan go oktii biddjojit.

Govus 2. Bohccobiergokvalitehta árvoštallan Guovdageainnu boazosápmelačča máhttovuođu ja doabavuogádaga vuodul. Dás eai leat mielde buot doahpagat mat leat mielddus 1:žis. Dim. I) áigi, šládja, buoidi gorudis, movt geahččá/oaidná (hápmi, guolga, čoarvvit, láhtten), dássi; dim. II) dássi, šládja, gokko iská, ivdni, áigi, buoidešlájat; dim. III) buoidi, vuodja, máhku ja movt oaidná ja máistá. Gunnlaug Ballovarre Sámi lohkganguoddázis lea govvosa hábmen.

3.2.1 Kvalitehta árvoštallan ealli bohcco mielde

Guovdageainnu boazosápmelaččat árvoštallet kvalitehta ealli bohccos (dim. I) maid áigot njuovvat áiggi, bohccošládja ja bohcco hámi mielde, goruda buoidi ja dási vuodul.

Jagiáigi ja bohccošládja leat kategorijiat main lea stuora mearkašupmi bohccobiergokvalitehta árvoštallamis. Analysa čájeha ahte niesteboazun adnojit buot agat bohccot ja sohka-bealit, go árvoštallet ahte sihke nuorra ja boarrásit, varis ja nijnjelas bohccot sáhttet leat buoiddit. Eavttut niestebohccoválljemis leat

maiddái makkár bohccošlájá vállje ja makkár borramuša áigu ráhkadit bohccos. Ovdamearkka dihte muitalit diehtoaddit ahte niesteboazu galgá leat *jolliboazu*, go dat lea buoidi ja de sáhttá ávkkástallat buot dán bohccos. *Jollibohcco* doahpaga ipmárdusas leat dovdomearkkat mat ovdanbuktet kvalitehtabeliid maid vuodul diehtá ahte siskilušat leat buoiddit ja anihahttit.

Diehtoaddit lohket ahte čakčat ja maiddái guovdu dálvvi lea buorre njuovvat niestebohcco. Kvalitehta mearkkat leat ahte dalle lea boazu dávjá *buriiid álššaid nalde* ja maiddái *buoidi*. Dan, ahte boazu lea *álššaid nalde* ja *addamiin*, árvoštallet bohcco guolggas, hámis, čorvviin ja láhttemis.

Čakčat go sarvvis lea buoidi, ovdal ragaha, de sáhttá buoidedássi das leat juogo *duolba buoidi* dahje juo *gohppečielgi/jieknabuoidi*. Bierggut mat leat dákkár buoidedásis leat buorit suovastuhttit. Dálvet eai loga diehtoaddit sarvá buorren niesteboazun danne go dat lea leamaš golggohin. Dalle baicca sáhttá spáillit dahje rotnu leat buoret niesteboazu, go dat leat eanas áiggi buori vuoimmis, eaige leat boarrásat. (M.-Á. Magga & R. Magga 2013.) Diehtoaddi (D1) muitala ahte gidabeallái lea buoremus niesteboazun dakkár mii lea *guorbančebet*, varit dahje vuorsu. *Guorbančebet*-doahpaga dovdomearkkat leat ahte dat adnojuvvo ealli bohcco birra ja sistisdoallá áige- ja šládjabeliid, boazu lea gievra ja lea nagodan guohtut bures. Buori varihis dahje vuorssus lohket diehtoaddit guorbat čeabeha dálvet go guohtu suvnnjiid, garra muohttaga vuostá mii guolggaid guorbada. Sin čilgehusaid mielde lea dákkár boazu, nugo *guorbančebet* vuorsu buorre dápmat juste danne go dat lea gievrras boazu ja nu sáhttá šaddat gievrras heargin.

Miesis eai dábálaččat árvoštala kvalitehta nugo rávis bohccos, ja nu sáhttá ipmirdit ahte árvoštallandoahpagat eai fátmmas miesi. Dattege sáhttá miesi árvoštallat doahpagiin *buoiddes miessi*, muhto dat ii leat njuovvama kontekstii čadnon. Diehtoaddi (D3) čilge ahte árvoštallan gullá stuora bohccuide, danne go «dološáigge ii lean dat miessenjuovvan eará go dalle go beaskanatmisiid njuvve ja jus miessi lápmahuvai». Go boazosápmelaččat Guovdageainnus eai dien mielde árvoštala misiid, sáhttá vuolgit das ahte miessenjuovvan gávpeboazun ii leat leamaš dábalaš dán guovllus ovdalaš áiggis. Miessenjuovvama vuodđu gávpebohccojurddašeami mielde ii leat vuolgán árbevirolaš sámi boazoealáhushlágis, muhto Norgga boazodoallopolitihkas 1970-logus, mas eiseválddit rievdatededje árbevirolaš boazoealáhushlági vuodđojurddašeami go bidje ekonomalaš fálaldagaid miessevuovdimii (Johnsen 2018).

Miessenjuovvamii sáhtte leat eará praktihkalaš bealit mat váikkuhedje ahte njuvve miesi, nu go D3 čilge dás:

«Áhčči gal lávii lohkat dalle go čakčat leat johtime, ahte dál galgabehtet bárt-
nit njoarostit niestemiesi ja dat galggai stuora miessi. Ja mun lávejín lohkat
manne don miesi njuovat? Na dat lea mihá geahppasit geasehit biergguid, mat
leat báhcán maŋŋel go lea málestan ja nubbi vel ahte lea álki go dat dipmá nu
johtilit.»

Árvvoštallat biergokvalitehta hámi ja dili mielde lea guovddázis niestebohcco
válljemis. Diehtoaddit čilgejit ahte buori bohccos lea dearvvaš hápmi ja leat buorit
čoarvvit ja njuovadettiin lea duollji čavga gitta go njaldá. Diehtoaddi (D4) čilge
ahte *dievás* ferte juo árvvoštallat gávdnogo boazu mii lea *ađđamiin* maid áigu
njuovvat. Dan oaidná go mihtte makkár hápmi, čoarvi ja guolga das lea ja go njoa-
rosta dan, de dovdá man gievra dat lea. Nie biergokvalitehta árvvoštallan álgá juo
ealu luhtte dahje *dievás* gos eallu guohtu, gos geahčadit ealu ja árvvoštallet guđe
bohcco gánnáha ealihit, njuovvat niesteboazun dahje vuovdit (M. N. Sara 2013a).

Guovdageainnu boazosápmelaččat čilgejit ahte «muhtun boazu, ii neavtte
buoidin olggobealde, muhto go de njuovvá dan, de lea nu buoidi sisa ja nu buoid-
des čoalit ja hui buorre niesteboazu» (D3). Dien mielde lea *buoidi*-doaba mielde
čilgeme makkár hápmi bohccos lea ja leago heajos vai buorre boazu. Jus boazu
lea jorbbas, de dát ipmirduvvo ahte das lea finna hápmi, buorit čoarvvit, finna
guolga. Dát mearkkašit ahte de lea buorre boazu ja ahte dat lea buoidi. Dieh-
toaddi (D3) čilge ahte dattege «ii buot bohccuid leat buorre dovdat, ja eandalii
ruoššajievja, dan ii leat buorre dovdat leago dat váibbat vai buoidi. Das lea dakkár
guolga. Bohccos oaidná ahte lea *jolážiin*, de lea jorbbas ja finnis ja ii leat ruvža
čielgi.» Vaikko ealli bohcco hámi mielde árvvoštallá bohcco *gielisjollin*, de dattege
easka maŋŋel go njuovvá oaidná leago dušše *jolážiin* dahje *buriin ađđamiin*, mii
mearkkaša ahte boazu ii leat heittot. (D3.)

Kvalitehta mihttejuvvo *gohppečielggis* dahje *jiekŋabuoiddis* gitta *rávzii*, mat
ovddastit bohcco buoremus dásis heajumus dássái. Ealli bohcco árvvoštallamis
leat maiddái doahpagat mat ovddastit heajut beali bohccos: *váibbat*, *guoirras*, *rávža*,
asehis boazu ja *rohtahuvvan*. Dát doahpagat mitalit ahte juoga lea dáhpáhuvvan
bohccui mii dagaha ahte dán bohcco biergu ii leat borahahtti ja nu ii leat olbmo
biebmu. Diehtoaddit čilgejit ahte *asehis bohcco* ii njuova niesteboazun danne go
dat lea heittot. Dan oidnet das go dovdojit dávttit náhki čađa ja ii leat deahkkái ja
de ii leat *oččiid* iige *álššaid nalde*. Muhtomin nuorra boazu sáhtta gal leat asehaš
go ii leat nu *deahkkái*, muhto ankke sáhtta leat borahahtti (D4).

Boazosápmelaččat mitalit ahte *rohtahuvvan* boazu lea maid árvvoštallon borahahttivuoda mielde. D2 ja D5 čilgeba ahte rohtahuvvan boazu lea nelgon, sáhtta maidái leat skibas, dahje sáhtta leat juoga dainna ahte ii leat vejolašvuohta leamaš guohtut, ahte lea leamaš heittot ealát dahje guohtun, dahje ahte olmmoš ii leat máhttán ealu gohkket. D2 ja D3 čilgeba man dehálaš lea ahte lea máhttu árvvoštallat guohtuma easttadan dihte ahte eallu ja bohccot hedjonit. «Jus oahp-pameahttun vuojeha ealu obbasii ja ii ge iskka dakko botni ja cakkada ealu dasa, nu ahte bodni lea dehálaš» (D3) ja «jus čiegarduvvá eai ge leat vuojehan obbasii» (D2). Dien mielde birasbealit nugo muohta (guohtun), šattut (ealát) ja eatnamat váikkuhit bohcco buorrevuhtii dahje heajosvuhtii. Jus ovdamearkka dihte leat ealu dolvon čiehkariidda, de dákkár báikkis ii leat guohtun danne go das lea ovdal guođohuvvon, doppe leat galbma suovnnjit ja muohta lea garas. Dábálaččat ii berre dákkár báikái doalvut ealu danne go bohccot hedjonit dákkár báikkis. (I. M. Eira 2012: 66.)

3.2.2 Kvalitehta árvvoštallan bohcco goruda mielde

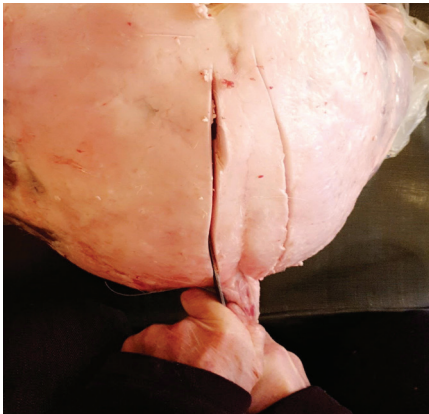

Go lea sáhka njuvvon bohccos, dahje gorudis (dim. II), de dán árvvoštallamii gullet buoiddi ja bierggu mihttemat, makkár buoidi lea ja gokko dat lea ja makkár kvalitehtadássi gorudis lea, leago gorut *niibešipmáris*, *joliin*, *suorbmajoliin*, *guovttisuorpmas*, *golmmasuorpmas*, *njealjisuorpmas* vai *ceakkobealggis*.

Guovdageainnu boazosápmelaččat čilgejit ahte biergokvalitehta árvvoštallet dan vuodul makkár gorut lea. Diehtoaddit čilgejit ahte vuosttaš maid iská go lea árvvoštallame kvalitehta mannel go lea goddán bohcco, lea leago mielgga nalde buoidi vai ii, ja makkár ivdni buoiddis lea. Mielganjunis sáhtta guovtti ládje iskat buoiddi dási ja doahpagiid vuodul oaidná erohusaid dain.

Jus mielgga nalde lea buoidi, de diehtá ahte lea buorre kvalitehta, de lea goit *huriin ađđamiin*. Jus ii leat buoidi oidnosis, de ferte čuohpastit mielgga ja iskat leago dávtti vuostá buoidi, de lea *ađđamiin*. Sii dadjet ahte go gorut lea *sisabuoidi*, de dat lea *jolážiin* iige dušše *huriin ađđamiin*. Jus lea *jolážiin*, de lea *buoidi*-dássi *niibešipmáris*, dat mearkkaša ahte buoidi lea seammá assái go niibešimir čoar-beali ja gátnása nalde, mii gohčoduvvo *alasuoidin*. Dát lea de *huriin ađđamiin*, muhto jus de lea vel buoret, de gohčoduvvo *joliin*, čilgejit sii. Dán dásis viidá-seappot mihtidit sii buoiddi dási suorpmaiguin: *suorbmajoliin*, *guovttisuorpmas*, *golmmasuorpmas* dahje *njealjisuorpmas*.

Gorudis buoiddi dássi sáhtta maid mitalit makkár šládja bohccos lei mii lea njuvvon, čilgejit diehtoaddit. Ovdamearkka dihte jus ruovjjit leat stuorrát ja *guovttisuorpmas*, de sáhtta árvvoštallat ahte dát lea rávis boazu danne go dat lea dávjá hui buoidi, maid lea njuovvan čakčat go bohccot leat *álššaid nalde*.

Doahpagat *alasuoidi*, *mielganjuni buoidi* ja *guovttisuorpmas* adnojit árvoštallat bohccobiergokvalitehta. Govus 3 čájeha movt boazosápmelaččat leat čilgen doahpagiid gielalaččat ja govaiguin. Dát čájeha movt sii ipmirdit dáid doahpagiid ja makkár mentála modealla *buoiddi* ipmárdusas lea ja movt dát gullet máhtto-
vuogádagaide, nu movt Palmer (1996) čállá.

Doaba	Doahpaga definišuvdna	Govva
<i>alasuoidi</i>	Buoidi gátnása nalde ja biehčamis.	
<i>guovttisuorpmas</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvoštallá man buoidi boazu lea. Go mihtida buoiddi assodaga bohcco čoarbbealis, de atná suorpmaid ja gieđa mainna mihtida. Go <i>guovttisuorpmas</i> lea buoidi, de lea buorre biergu.	
<i>mielganjuni buoidi</i>	Vilges buoidi mielgga nalde. Dát lea vuosttaš mas oaidná ja sáhtta árvoštallat buoiddi dási go lea njuovvame; leago <i>ađđamiin</i> vai ii, dahje juo <i>jolliboazu</i> .	

Govus 3. Ovdamearkan golbma doahpaga mat čilgejit *buoiddi*-doahpaga ipmárdusa konkrehtalaččat das mii guoská bohccobiergokvalitehtii. Govat: Ravdna Biret Marja E. Sara.

Diehtoaddit čilgejit ahte buiddiid ivnniin oaidná leago boazu leamašan heittot dilis ovdal go njuvvui. Bohcco buiddiin lea dábálaččat vilgeslágan ivdni (gč. gov- vosa 3). Mađi vielgadat buoidi lea, dađi *buoiddit* lea boazu (D3). Dan oaidná maid *monenbuiddiin*, ja go boazu álgá hedjonit de nohket *monenbuoiddit* ovddemus (D1). Jus buoiddit leat ruvsodan ja čolait leat guoros, de árvvoštallet ahte lea heittot guohtun ja ealát leamašan. Diehtoaddi (D2) čilge ná: «mun oainnán gal čoliin maid, jus nu guhkás manan ahte njuovan dan. De gal oainnán čoliin dakkavide ahte leago rohtahuvvagoahtán dat buoidi, de ruvsodit dat buoiddit. Dát mearkaša ahte bohccos ii leat leamaš nu buorre dilli.» *Ruvsodan buoiddit* mitalit ahte boazu lea leamašan buoidi, muhto lea álgán maŋos mannat.

Deahkkái ja *sisabuoidi* gullet seammalágán kategoriijai das go bierggu kvanti- tehtas lea sáhka. Sihke boazu ja gorut sáhttet leat deahkkát; vaikko gorut ii soaitte leat buoidi, de das aŋkke sáhtta leat ollu biergu. Diehtoaddi (D6) čilge ahte go lea buolaš, de boazu buoidu sisa. Nubbi diehtoaddi ges lohka «dat lea sisabuoidi, ja dat vuolga ealáhis hui ollu, lávejit lohkat. Go lea buorre ealáhat, dat lea sisa hui buoidi dat boazu ja seammás leat čolait maid buorit.» (D1.) Dán sáhtta čilget dainna ahte buolaš seaknuda muohttaga, dahká dan luotkkusin mii dagaha ahte lea buorre guohtun. Go lea buorre guohtun, de boazu ii dárbbat nu ollu energiija atnit guohtut danne go beassá álkit bodnái jeahkálii. (I. M. Eira 2012.)

Biergokvalitehta árvvoštallo maiddá *buiddiin*. Buot buiddiiguin sáhtta ráh- kadit iešguđetlágán biepmuid. Buiddiid geavaheapmi biepmus eaktuda dan ahte olmmoš diehtá makkár buoiddi sáhtta atnit makkár bibmui, gokko bohcco goru- dis lea buoidi ja makkár konsisteansa das lea. Ovdamearkan dás lea ahte *monen- buiddiid* ja *leavssosbuoiddi* sáhtta atnit márfumii, danne go dat suddet bures. Maiddá lea dehálaš diehtit ahte buiddiid mágut rivdet go ráhkaduvvojit biebmun.

3.2.3 Kvalitehta árvvoštallan bierggus maid málesta

Dás moai bukte ovdamearkan movt Guovdageainnu boazosápmelaččaid doaba- geavaheapmi čájeha biergokvalitehta árvvoštallama man buorre biergu lea maid vuoššá (dim. III), mas atnet kategoriijaid vuoja, buoiddi, mágu ja movt oaidná, haksá ja máista kvalitehta. Moai ean guorahala erohusaid biergguid buorrevuodain ean ge eará biebmoráhkadanproseassaid, nugo ovdamearka dihte goikkadeami, suovastuhttima, boahkkudeami ja márfuma. Dás ean ge leat iskan visot biergguid árvvoštallama buorren málestanbiergun.

Sii mitalit ahte boradettiin lávejit máisttašit bierggu ja liema ja dan oktavuodas lea vejolaš čilget makkár kvalitehta bierggus lea. Čájehetne dás

earenoamážit guokte doahpaga maid Guovdageainnu boazosápmelaččat atnet go čilgejit bohccobierggu kvalitehta go málestit. Dát leat *njávkkas/njávkkidit* ja *vuohčon* mat sin čilgehusa mielde leat kvalitehtadovdomearkkat man buoidi biergu lea maid málestit. Diehtoaddi (D3) čilge ahte «*njávkkida* mearkkaša ahte dat lea buriin ađđamiin» ja kvalitehta «sáhtta oaidnit liemas juo álggos go vuoššá ja jus vuodja govddida». Konrad Nielsen čilge ná: *njávkkas* lea eangalagillii *fat and tasty, dainty (of food)* ja *njávkkidit* ges *taste delicious (of something fat)*. D2 čilge ahte bierggu ivdni lea kvalitehtamearka, ja jus lea čáhppadit ivnni guvlui, de ii leat buorre. Son dadjá «biergu mii lea alitlágán gal ii njávkkit». Dán doahpaga lea buori kvalitehta mearkkašupmi, dat čadno dasa makkár *ađđamiin* lea ja dan oaidná ja máistá earet eará dalle go vuoššá. Doaba muitala maid ahte bierggus lea *buoidi* mii lea suddan vuodjan ja das lea buorre *máhku*.

Nubbe doaba lea *vuohčut*-doaba. Diehtoaddit čilgejit ahte go ađđamiid vuoššá, go ađa lea *vuohčon* ađadávttis ja golgan vuodjan, dat mearkkaša ahte boazu/biergu lea buoidi, *buriin ađđamiin*. *Vuohčut* mearkkaša ahte 1) ađa, ađadávtti siste, suddá, go vuoššá, ja šaddá vuodjan (KN), muhto 2) ii leat fal joliin vuos, muhto dan mađe ahte ađa *vuohču* (N\$E). Diet sisttisoallá bierggu kvalitehta oktavuodas iešvuoda man ollu vuodja lea bádis ja makkár kvalitehtadássi lei bohccos maid lei njuovvan.

Maiddái njuovvama proseassat sáhttet váikkuhit bierggu kvalitehtii, dan mielde leago biergu dimis vai garas go dan biebmun ráhkada. Go fal biergu lea dimis, de ii dárbbáš leat nu buoidi ovdalgo vuodja govddida vuoššamiin, muhto jus boazu lea *guoirras*, de dieđus ii boađe mihkkege vuojaid dieinna lágiin ge (M. N. Sara 2013a). Dat lea dávjá čadnon prosessii bakkahago bohcco ovdal njaldá vai ii (R. Sara & Mathiesen 2020). Wiklund ja earát (2019) oaiivildit ahte nu movt boazu lea giedahallojuvvon ovdal go lea njuovvon ja movt gorodat leat meannuduvvon manjel njuovvama váikkuhit kvalitehtii.

Diehtoaddit muitalit ahte muhtomin sáhtta biergu leat *smolgguin*, mii mearkkaša ahte biergu ja ađa leat dan mađe buoiddit ahte eai váikkuhit máhkui. Sii dadjet ahte biergu lea dalle dan mađe sávri ahte dan sáhtta borrat. Jus biebmu lea beare buoidi, de gis lea *meađggus* ja dan ii sáhte borrat nu ollu.

3.3 Bohccobierggu máhttuvođđu ja bierggu kvalitehta árvoštallan

Boazosápmelaččaid bohccobiergomáhttuvođđu sisttisoallá máhttuvoogádagaid, masa gullet máhtut ja doahpagat mat ovddastit dárkilis holisttalaš dieđuid bohccobierggu háhkanproseassaid rájes gitta biebmoráhkadeapmái. Dása maid gullet dáid proseassaid čiekŋalis detálljadieđut mat váikkuhit makkár kvalitehtat bohccobiergobiepmuin šaddet: njuovvanproseassa, maid njuovvat, biepmut, biebmoráhkadeapmi, birasváikkuhusat, bohccuid lihcadeapmi ja movt bohccuiguin bargá, movt eatnamat váikkuhit bohccui, mat váikkuhit biergokvalitehtii, kategoriijat nugo áigi, šládja, buoidedássi ja ivdni.

Bohccobiergomáhttuvoogádaga sáhhtá buohtastahttit ovdamearkka dihte muohta- ja jiekŋamáhttuvoogádagain, mii sisttisoallá doabavuogádaga, mas leat máŋga unnit doabavuogádaga mat gokčet fága smávit ja stuorit vuollesurggiid (I. M. Eira 2021). Nu sáhhtá lohkat ahte bohccobiergomáhttuvoogádagas leat fas vuolit dási máhttuvoogádagat. Ovdamearkka dihte bohccobiergoválljenvuogádat, njuovvanproseassavuogádat, biergoárvoštallanvuogádat mas fas leat gullelaš vuolledoabavuogádagat. Dain vuogádagain árvoštallat dási, kvalitehta mihtuid ja dimenšuvnnaid mielde bohccobiergokvalitehta sihke ealli bohccos, bohcco gorudin ja bohccobiergokvalitehta biebmun. Dát iešguđetlágán máhtut ja máhttošlájat leat organiserejuvvon gullelaš vuollevuogádagaiguin boazoealáhuslági ollislaš máhttuvoogádahkii, mii lea nu movt Burgin (2016) čállá máhttuvoogádagaid birra.

Biergokvalitehtas leat maid válđoárvoštallanbeliid vuogádagat, masa gullet árvoštallamat dan rájes go árvoštallagohtet bohcco njuovvama váste gitta dasáži go bohccobierggus biepmuid ráhkadit. Dát lea kronologalaš vuogádat, sihke proseassaid čađahemiin ja maiddáii movt doahpagiid geavahit dán oktavuodas.

Bohccobiergokvalitehta doabavuogádagas leat muhtun vuodđodoahpagat dego *buoidi*, *ađđamiin* ja *jolážiin*, mat leat dat vuosttaš doahpagat mat adnojit go hupmagoahatá biergokvalitehta birra. Dađistaga go eanet dieđuid oažžu bohccos, de šaddet doahpagat dárkileappot kvalitehta čilgemis.

Bohccobiergokvalitehta vuogádagas leat fáktorat movt árvoštallat bierggu buorrevuoda dásiid mielde, heajumus dásis buoremus dássái. Dán oktavuodas maiddáii árvoštallet kvalitehta mielde leago olbmo biebmu vai ii, ja de vel árvoštallat golmma dimenšuvnna: ealli bohcco, njuovvon goruda ja dan mágu, namuhuvvon áššiid ektui dahje vuostá. Dásit čatnasit válđoárvoštallanbeali vuolggasajiide, nappo dimenšuvnnaide, danne go dán ipmárdusas boazosápmelaččat čielgasit earuhit doahpagiid geavaheami sisdoalu mielde.

Dán vuogádagas, govvosis 4, čájehetne *buoidi*-doahpaga ja biergokvalitehta dásiid buori ja heaju ektui. Olgeš guvlui lea biergokvalitehta iešguđetge buori dásis. Sáhcu mii lea merkejuvvon čáhppadeabbon govvosis čájeha ráji goas biergu lea olbmo biebmun dahje goas ii leat. Doahpagat dahje kvalitehtat ráji gurut bealde eai árvvoštallojuvvo olbmo biebmun. Skála, mas leat árvvut +/- čájeha kvalitehtadásiid, buori dási iešvuohta álgá *álššaid nalde* (dim. I) dahje *ađđamiin* (dim. II). Dásit mat leat dáid árvvuid ovdabealde leat buot heajos dásit. Doahpagat sáhttet sisdoalu árvvu mielde sirdašuvvat skálás goabbat guvlui – buoris heittohii ja fas nuppe guvlui. (Croft & Cruse 2005: 170.) Buoidekvalitehta dásis leat buoremus dási kvalitehtadoahpagat *gohppečielgi/jieknabuoidi* (dim. I), *ceakkobealgi* (dim. II) ja *meađggus* (dim. III). Skálas leat dásit, mat leat meari siskkobealde; eai leat mearritkeahces dásit nugo ovdamearkka dihte muohttagis leat (I. M. Eira 2012).

Dimenšuvnnat	Dásit										
	-	-	+	+	+	+	+	++			
I ealliboađu	čáhceváibbat	heittot oččiid alde/váibbat	álššaid alde/ ađđamiin	jolážiin	jolli	buoidi	duolba buoidi	gohppečielgi/ jieknabuoidi			
II gorut	čáhceváibbat	váibbat	ađđamiin	buriiin ađđamiin	niibešipmaris	jolli	suorbmajolliin	guovtti- suorpmas	goimma- suorpmas	njealj- suorpmas	ceakkobealgiis
III máhku/vuodja			smolgguiin	njávkkida			meađggus				

Govus 4. *Buoidi*-skálámodealla golbma dimenšuvnna ja daid dásit, buoremus dásis heajumus dássái. Gunnlaug Ballovarre Sámi lohkganguovddázis lea govvosa hábmen.

Bohccobiergokvalitehta vuogádaga dimenšuvnnain leat vuostálas sisdoalut mat leat goabbat geahčen seamma skálá, nugo *ceakkobealgi* ja *čáhceváibbat* (dim. I) čájehit vuostevuođaid ja nu vuostálas mearkkašumiid, ahte dat mii lea buoidi ii sáhte leat guoirras. Dákkár oktavuodain lea nie guovttisuorgásaš, siskkáldasat oktiiveitkeahces árvu (Croft & Cruse 2005: 172). Muhtun doahpágiid dovdomearkkat čájehit seamma dási kvalitehta, nugo doahpagat *jolážiin* (dim. I), *buriiin ađđamiin* (dim. II) ja *njávkkida* (dim. III), muhto dattege dáid geavaheapmi juohkása iešguđet dimenšuvdnii. Analysas leat dušše moadde doahpaga mat geavahuvvojit guovtti dimenšuvnnas – *čáhceváibbat*, *váibbat*, *ađđamiin*, *jolli* ja *guoirras* – muhto dán dattege eai leat seamma mearkkašumit geavaheami dáfus.

Giellageavaheamis lea nie vuogádat movt doahpagat adnojit iešguđet dási ja mihtuid mielde, ja nu ii sáhte seaguhit doahpágiid sahtedohko dimenšuvnnaid gaskka. Ovdamearkka dihte doahpagat vuosttaš dimenšuvnnas eai dábálaččat geavahuvvo nuppi dahje goalmát dimenšuvnnas. Geavaheapmi eaktuda ahte dovda doahpágiid sisdoalu. Dása gullá ahte diehtá ahte muhtun oktavuodain sáhtta seammá tearbma (sátnehápmi) leat anus moatti dimenšuvnnas, nugo

ovdamearkka dihte tearpmat *váibbat*, *guoira* ja *ađđamiin* mat adnojit sihke ealli (dim. I) ja gorutdimenšuvnnas (dim. II). Dát lea vejolaš go *váibbat*-tearpmas leat guokte mearkkašumi, mat adnojit 1) ealli bohcco birra (dim. I), mii mearkkaša ahte boazu lea heajos vuoimmis, ovdamearkka dihte *váibbat čearpmat* ja 2) bierggu birra, ovdamearkka dihte *váibbat biergu*, man mearkkašupmi lea ahte biergu ii leat borahahtti.

Dutkama materiálas boazosápmelaččaid árvvoštallamis leat iešgudetlágán kvalitehtamihtut. Čájehuvvo ahte mihtidemiin eai adno dárkilis logut, ovdamearkka dihte **buoidi lea 4,5 centimehtera*.² Dát leat baicca čilgejuvvon gielalaččat, ovdamearkka dihte ahte buoidi lea *golmmasuorpmas*. Buoidedásit eai mihtiduvvo dárkilis mihtuiguin, muhto gielalaččat doahpágiiguin sulaid meroštallan ipmárdusain (eang. *fuzzy logic*), nugo *ceakkobealggis*, mii lea buoiddi mihttu, gieđa ja ceakkobealggi asu (KN).³ Dákkár vuohki gullá mentála modeallaid čilgemii, mat sáhttet govvidit movt olbmo jierbmi doaibmá dan mielde movt dieđut klassifiserejuvvojit. Dát vuohki adnojuvvo čilget kompleaksa oktavuodaid. (Berkes & Berkes 2009.) Mentála modeallat čájehit movt olmmoš ipmirda máilmmi doahpágiid vuodul. Dáid vuodđun leat olbmuid hupmangiela minstarat ja kulturvuđot ráhkaduvvon doahpagat. (Palmer 1996: 55–56.) Dákkár mállat mihtideamit gávdnojit sámiid árbevirolaš ealáhusain, nugo ovdamearkka dihte go muohtaga assodaga mihtidit, geavahuvvo *assás* geardi dahje *gassa* muohta (I. M. Eira 2012). Eamiálbmogat árvvoštallet maiddáid elliid dearvvašvuoda ja kvalitehta mentála modeallaiguin main eai ane dárkilis loguid, muhto baicca ovdamearkka dihte árvvoštallet buoiddi kvalitehta ná: «buoidi, guoirras, ruoinnas». (Berkes & Berkes 2009: 7–9.)

4. Konklusuvdna

Bohccobiervgokvalitehta máhttovuogádaga árbevirolaš árvvoštallamis letne 42 doahpágiin čájehan ahte dás lea dárkilis ja systemáhtalaš máhttovuogádat ja fágagiella. Boazosápmelaččat atnet vuodđodoahpágiid *buoidi*, *ađđamiin* ja *jolážiin* čilget bierggu kvalitehta positiiva ja negatiiva beliid dásiid, hivvodaga, ivnni ja buoidešlájaid mielde.

2 Násti (*) mearkkaša ahte ii leat dábalaš dadjanvuohki.

3 «fettlag av tykkelse som håndsbredde + utstrakt tommelfinger» (KN)

Máhttovuogádagas adnojit kategoriijat mat ovddastit bohcco- ja biergokvalitehta golmma válđoárvoštallanbeali, mat leat ealli boazu (dim. I), gorut (dim. II) ja biebmu (dim. III). Dát árvoštallan álgá juo dievás geahčadettiin ealu ja bistá gitta dassáži go biergu šaddá biebmun ja olle njálbmái. Kvalitehtárvoštallamii gullet makkár boazu lea áigodagas go galgá njuvvot, movt ivnniin oaidná bierggu kvalitehta, makkár dássi lea bierggu kvalitehtas heajumusa rájes gitta buoremusa rádjái, gokko guđege ruovjisi ja siskilušain ja gorudis lea buoidi ja makkár boazu lea sohka-beali ja agi dáfus. Go bohccobiergu lea šaddan biebmun, de ain árvoštallet kvalitehta mágu, hája, ivnni, vuoja ja konsisteansa ektui.

Bohccobiergokvalitehta árvoštallama máhttu lea árbevirolaš logihka mielde, masa gullet boazosápmelaččaid práksisat ja dábit mat ráhkadit, duodaštit, gulahallet ja geavahit máhtu, masa maiddá čatnasit árvvut, veardideamit ja okta-vuodát mat gullet mearrideapmái, nugo mearridit makkár boazu lea dohkálaš niesteboazun. Dás lea maiddá systemáhtalaš vuohki movt iskat biergokvalitehta ja árvoštallat buoidedásiid.

Almmolašvuoda digaštallamiin unnán gullo boazosámiid bohccobierggu kvalitehta máhttovuodu birra. Dán barggu boadus galggašii ge fuomášuhttit maiddá earáid geat leat olggobeale dan fágasuorggi oazžut ipmárdusa boazosápmelaččaid bohccobiergokvalitehta árvoštallanmáhttovuogádagain. Árbevirolaš bohccobiergokvalitehta árvoštallan buktá ge odđa dieđuid almmolašvuoda digaštallamiidda ja nu livččii sávaldat ahte dát vuogádat vuhtiiváldojuvvo boah-teáiggis, ii dušše eamiálbmotmáilmmis, muhto maiddá dieđalaš máilmmis.

Giitosat

Dát dutkan lea oassin Sámi allaskuvlla, Riikkaidgaskasaš boazodoalloguovddáža (ICR) ja Norgga dutkanráđi doarjun dutkanprošeavttas «Rievdan: Rapid change – challenges or opportunities for sustainable reindeer husbandry» (prošeaktanummár 238326). Moai háliidetne giitit boazosápmelaččaid Guovdageainnus, geat leat juogadan máhtu munnuin ja addán dieđuid bohccobierggu birra. Giite čállosa anonyma árvoštalli ávkkálaš kommentáraid ovddas ja earenoamážit prof. Jussi Ylikoski giellaguorahallama ovddas. Ollu giitu maiddá Gunnlaug Ballovarrii Sámi lohanguovddážiis gii lea govvošiid hábmen. Dát dutkan lea čađahuvvon Sámi allaskuvlla, Riikkaidgaskasaš boazodoalloguovddáža ja Norgga etihkalaš njuolggaduslávdegotti etihkanjuolggadusaid mielde, ja earenoamážit čujuhetne

daidda osiide main boazodoallu lea mielde. Norsk senter for forskningsdata (NSD) lea dohkkehan proševtta. Dán dutkamis leat diehtoaddit anonyma šiehtadusaid mielde.

Gáldut

Dutkanmateriála

- JAF = Friis, J. A. 1887: *Ordbog over det Lappiske Sprog med latinsk og norsk Forklaring, samt en Oversigt over Sprogets Grammatik*. Christiania: Jacob Dybwad.
- KN = Nielsen, Konrad 1979 (1932–1962): *Lappisk ordbok. Grunnet på dialektene i Polmak, Karasjok og Kautokeino*. Oslo: Universitetsforlaget.
- N\$E = Eira, Nils Isak 2011 (1994): *Bohccuid luhtte: gulahallat ja ollášuhttit siida-doalu*. Guovdageaidnu: DAT.

Girjjálašvuhta

- Aikio, Ante 2006: On Germanic-Saami contacts and Saami prehistory. – *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja* 91: 9–55. <<https://doi.org/10.33340/susa.81944>> (11.3.2021)
- Arctic Council Permanent Participants 2015: *Ottawa traditional knowledge principles*. Arctic Council Indigenous Peoples' Secretariat. <<https://www.arcticpeoples.com/knowledge#traditional-knowledge-1>> (9.3.2021)
- Benjaminsen, Tor Arve & Eira, Inger Marie Gaup & Sara, Mikkel Nils 2016: *Sa-misk reindrift, norske myter*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Berkes, Fikret 2012: *Sacred ecology*. Third edition. New York: Routledge.
- Berkes, Fikret & Berkes, Mina Kislalioglu 2009: Ecological complexity, fuzzy logic, and holism in indigenous knowledge. – *Futures* 41 (1): 6–12. <<https://doi.org/10.1016/j.futures.2008.07.003>> (9.3.2021)
- Burgess, Philip (váldodoaimm.) 2017: *EALLU. Indigenous youth, Arctic change & food culture. Food, knowledge and how we have thrived on the margins*. Kautokeino: International Centre for Reindeer Husbandry.
- Burgin, Mark 2016. *Theory of knowledge. Structures and processes*. New Jersey: World Scientific.
- Croft, William & Cruse, D. Alan 2005: *Cognitive Linguistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Eira, Inger Marie Gaup 2012: *Muohttaga jávohis giella. Sámi árbevirolaš máhttu muohttaga birra dálkkádatrievdanáiggis. The silent language of snow. Sámi traditional knowledge of snow in times of climate change*. A dissertation for the degree of Philosophiae Doctor. Tromsø: Universitetet i Tromsø.

- Eira, Inger Marie Gaup 2021 [bovertime]: Understanding Sámi reindeer herders' knowledge systems of snow and ice. – Sanna Valkonen, Sigga-Marja Magga, Saara Tervaniemi & Áile Aikio (doaimm.), *The Sámi world*. London: Routledge World.
- Eira, Inger Marie Gaup & Magga, Ole Henrik & Eira, Nils Isak 2010: Muohtatearpmaid sisdoallu ja geavahus. – *Sámi dieđalaš áigečála* 2/2010: 3–24.
- Eira, Inger Marie G. & Oskal, Anders & Hanssen-Bauer, Inger & Mathiesen, Svein D. 2018: Snow cover and the loss of traditional indigenous knowledge. – *Nature Climate Change* 8 (11): 928–931.
- Eira, Nils Isak 1984: *Boazobargi giella*. Dieđut 1/1984. Guovdageaidnu: Sámi Instituhtta.
- Eira, Nils Isak 2011: *Bohccuid luhtte: gulahallat ja ollášuhttit siidadoalu*. Guovdageaidnu: DAT.
- Greve, Anniken 2003: Å beskrive den andre. – *Nordlit* 14: 15–36. <<https://doi.org/10.7557/13.1921>> (9.3.2021)
- Huambachano, Mariaelena 2019: Traditional ecological knowledge and indigenous foodways in the Andes of Peru. – *Review of International American Studies* 12 (1): 87–110. <<https://doi.org/10.31261/rias.6866>> (17.4.2020)
- Jernsletten, Nils 1997: Sami traditional terminology: Professional terms concerning salmon, reindeer and snow. – Harald Gaski (doaimm.), *Sami culture in a new era. The Norwegian Sami experience*. Karasjok: Davvi Girji. 86–108.
- Johnsen, Kathrine Ivsett 2018: *Conflicting knowledges, competing worldviews: Norwegian governance of Sámi reindeer husbandry in West Finnmark, Norway. Motstridende kunnskap, konkurrerende verdensbilder: Norsk forvaltning av samisk reindrift i Vest-Finnmark, Norge*. Philosophiae Doctor (PhD) Thesis. Ås: Norwegian University of Life Sciences <<http://hdl.handle.net/11250/2583879>> (27.1.2020)
- Lockwood, Craig & Porritt, Kylie & Munn, Zachary & Rittenmeyer, Leslie & Salmond, Susan & Bjerrum, Merete & Loveday, Heather & Carrier, Judith & Stannard, Daphne 2020: Chapter 2: Systematic reviews of qualitative evidence. – Edoardo Aromataris & Zachary Munn (doaimm.), *JBI Manual for Evidence Synthesis*. JBI. <<https://synthesismanual.jbi.global>>. (20.10.2020)
- Magga, Máret-Åne & Magga, Ristenrávdna 2013: *Borramušat bohccos*. 2. prentehus. Anár: Sámediggi.
- Magga, Ole Henrik 2005: Indigenous knowledge systems - the true roots of humanism. – *World Library and Information Congress: 71th IFLA General*

- Conference and Council. "Libraries - A voyage of discovery". August 14th - 18th 2005, Oslo, Norway. <<https://archive.ifla.org/IV/ifla71/papers/183e-Magga.pdf>> (9.3.2021)*
- Nuopponen, Anita 2010: Methods of concept analysis – a comparative study. – *LSP Journal Language for Special Purposes, Professional Communication, Knowledge Management and Cognition* 1. <<http://lsp.cbs.dk>> (7.1.2020)
- Nuopponen, Anita 1997: Begreppsrelationer och begreppssystem. – Christer Laurén & Johan Myking & Heribert Picht & Anita Nuopponen & Nina Puuronen (doaimm.), *Terminologi som vetenskapsgren*. Lund: Studentlitteratur. 142–160.
- Näkkäljärvi, Klemetti 2013: *Jávrrrešduoddara ealloboazodoallu. Kultuvrra gár-ganeapmi ja diehtovuogádat jagiid 1930–1995. Čoahkkáigeassu doavttergrádačállošis Jauristunturin poropaimentolaisuus. Kulttuurin kehitys ja tietojärjestelmä vuosina 1930–1995*. Oulu: Oulu universitehta.
- Palmer, Gary B. 1996: *Toward a theory of cultural linguistics*. Austin: University of Texas Press.
- Peloquin, Claude & Berkes, Fikret 2009: Local knowledge, subsistence harvests, and social-ecological complexity in James Bay. – *Human Ecology* 37: 533–545.
- Persvold, Anja Zawadska 2019: *Dimensjon*. Store norske leksikon. <<https://snl.no/dimensjon>> (20.10.2020)
- Persvold, Anja Zawadska 2020: *Syntese*. Store norske leksikon. <<https://snl.no/syntese>> (19.10.2020)
- Porsbo, Susanna Jannok 2015: *Biebmobuktagat Sámi ealáhusain Jiellevári ja Gárasavvona guovlluin 1890–1940*. Luleju: GTC Print AB.
- Reinar, Liv Merete & Jamtvedt, Gro 2010: Hvordan skrive en systematisk oversikt? – *Sykepleien Forskning* 5 (3): 238–246.
- Sara, Mikkel Nils 1998: *Árbevirolaš máhttu áiggi ja áimmu birra*. Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.
- Sara, Mikkel Nils 2009: Siida and traditional Sámi reindeer herding knowledge. – *The Northern Review* 30 (Spring 2009): 153–178.
- Sara, Mikkel Nils 2010: Mainna lágiin galget siiddat joatkahuvvat? Siidda sulladallama gažaldagat. – *Sámi dieddalaš áigečála* 2/2010: 25–56.
- Sara, Mikkel Nils 2013a: *Árbevirolaš njuovvama ovdamearka. (Čállojuvvon máttarádján, Mihkelačča dehe Mikkel Henriksen Buljo, čilgehusa mielde, maid Konrad Nielsen lea čállán dárogillii, earret muhtun sámegielsáni.)* Guovdageaidnu: Sámi allaskuvla.

- Sara, Mikkel Nils 2013b: *Siida ja siiddastallan: Å være en siida – om forholdet mellom siidatradisjoner og videreføringen av siidasystemet*. Avhandling levert for graden Philosophiae Doctor. UiT – Norges arktiske universitet. <<https://munin.uit.no/handle/10037/8558>> (17.4.2020)
- Sara, Ravdna Biret Marja E. & Mathiesen, Svein Disch 2020: Sámi gastronomy: the role of traditional knowledge. – *Journal of Gastronomy and Tourism* 5: 33–49.
- Temmerman, Rita 2000: *Towards new ways of terminology description: The socio-cognitive approach*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Turi, Ellen Inga 2016: *State steering and traditional ecological knowledge in reindeer-herding governance. Cases from western Finnmark, Norway and Yamal, Russia*. Umeå: Umeå University.
- Turi, Johan 2010 (1910): *Muitalus sámiiid birra*. SÁMIacademica 3. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Wiklund, Eva & Malmfors, Gunnar & Finstad, Gregory L. & Åhman, Birgitta & Skuterud, Lavrans & Adamczewski, Jan & Garner, Kerri 2019: Meat quality and meat hygiene. – Morten Tryland & Susan J. Kutz (doaimm.), *Reindeer and caribou. Health and disease*. New York: CRC Press. 353–381. <<https://doi.org/10.1201/9780429489617-11>> (9.3.2021)

Ađđamiin or *jolážiin* – Sámi reindeer herders assessment of reindeer meat quality

This study is based on knowledge systems and concepts about reindeer as food conducted from discussions with North Sámi elder reindeer herders in Guovdageaidnu, supplemented by written sources. 42 concepts were analyzed that represent the knowledge base and technical language of reindeer meat. Some key concepts are *buoidi*, *ađđamiin* and *jolážiin*, which reindeer herders use in the assessment process for reindeer meat quality. The word *buoidi* is over 2000 years old and is the foundation for Sámi reindeer herders' reindeer meat quality assessment in Guovdageaidnu. The reindeer herder's knowledge base and foundation of understanding has a holistic approach for assessment of reindeer meat quality. It starts already on the tundra assessing the herd and lasts until the meat is prepared and eaten. In the assessment of reindeer meat quality, there is an advanced and systematic knowledge system of meat quality, fat degree, fat content and fat extent that is articulated with the reindeer herder's technical language through concepts in three dimensions: the live reindeer, carcass, and food. The assessment of reindeer meat quality has a long history of continuous use. The knowledge system can be used to raise awareness in other disciplines about how reindeer meat quality is traditionally assessed, and thus can bring new knowledge to public use and debate.

Keywords: reindeer herding, reindeer meat quality, fat, traditional knowledge system, technical language

This article is supported by the Research Council of Norway: *Rievdan* (Project no. 238326) Rapid change – challenges and/or opportunities for sustainable reindeer husbandry.

RAVDNA BIRET MARJA E. SARA – INGER MARIE GAUP EIRA
Sámi University of Applied Sciences
ravdnabmes@samas.no – *ingermge@samas.no*

Mielddus 1

Guovdageainnu boazosápmelačča bohccobiergokvalitehta árvvoštallama doahpagat, mat čilgejit kvalitehta ealli bohccos, gorudis ja bohccobierggus dahje biepmus:

Nr.	Doaba	Definišuvdna
1.	<i>ađa</i>	Ieš <i>ađa</i> (eang. <i>marrow</i>); dákti (<i>marrowbone</i>); buoidi (<i>degree of fatness</i>). Ađa boazu lea buoiddes boazu.
2.	<i>ađđamiin</i>	Buoidedássi mainna árvvoštallá bohcco kvalitehta olbmo biebmun. Go ealli bohcco árvvoštallá leago <i>ađđamiin</i> , dan oaidná guolggas, hámis, čorvviin ja láhttemis. Go lea njuovvan, de sáhtttá árvvoštallat kvalitehta das leago <i>sisabuoidi</i> ; leago buoidi váimmu birra, leatgo monenbuoiddit ja leago veahá buoidi dávtte vuostá mielggas. Boazu mii lea <i>ađđamiin</i> lea buoiddes boazu, muhto veahá heajut go <i>joliin</i> .
3.	<i>ađđamaččain</i>	Heajut dahje unnit buoidi go <i>ađđamiin</i> .
4.	<i>alásbuoidi</i>	Buoidi gátnása nalde ja biehčamis.
5.	<i>álša</i>	Bohcco vuoibmi dahje energiija.
6.	<i>álššaid nalde</i>	Boazu lea <i>álššaid nalde</i> go lea buori vuoimmis, seamma go bohccos lea buorre energiija. De lea dan mađe buriid <i>álššaid nalde</i> ahte dohkke borranboazun, ii fal <i>joliin</i> vuos, muhto dan mađe ahte ađa <i>vuohču</i> . Suhkkes čoarvemátta lea maid dovdomearka bohccos, mii lea heajos <i>álššaid nalde</i> , ja ahte áldu, mas lea suhkkes čoarvemátta, lea várálaš misiide.

7.	<i>asehis boazu</i>	Boazu, mii ii leat <i>oččiid</i> ii ge <i>álššaid nalde</i> . Das dovdojit dávttit čađa náhki, ii leat <i>deahkkái</i> , ja go lea njuvvon, de bierggut maid leat asehaččat. Nuorra boazu, ovdamearkka dihte vuonjal sáhhtá leat <i>buriin ađđamiin</i> vaikko lea asehaš, dat mearkkaša ahte dat ii leat nu <i>deahkkái</i> .
8.	<i>buoiddit</i> , pl.	Iešguđet lágan buoiddit. Earet eará mielganjuni buoidi, leavssosbuoidi, monenbuoiddit, alasbuoidi, válkábuoidi, maŋnebuoidi, čuožžemasbuoidi, čalbmebuoidi, čeaksabuoidi, márfebuoiddit, čalosbuoidi, gazzabuoidi, doggebuoidi, goikebuoidi, goastebuoidi, suovasbuoidi, vilges buoidi, rukses buoidi, buoiddáš, nealgebuoidi, cuozzabuoidi.
9.	<i>buoidi</i>	Organismmaid energijavuorká. Buoiddis lea dábálaččat vilgeslágan ivdni ja dat gávdno bohcco gorudis ja siskilušain. Mađi vielgadi lea buoidi, dađi buoiddit lea boazu. Go boazu lea <i>sisabuoidi</i> , de lea mielganjunni vielgat, čolait leat buoiddit ja váimmu ja čovvji birra lea buoidi. Go dát buoiddit leat vielgadat, de árvvoštallo buoiddes boazun. Buoidi ii leat čadnon bohcco ahkái go sihke nuorra ja boarrasit boazu sáhhtá leat buoidi, earenoamážit čakčat leat bohccot buoiddit, nugo sarvát ovdal ragaha. Buoiddes bierggu dovda maid mágus.
10.	<i>buorre boazu</i>	Boazu mii lea buoidi, mas lea dearvvaš hápmi ja leat buorit čoarvvit. Duollji lea čavga gitta go njaldá.
11.	<i>buriin ađđamiin</i>	Dássi mainna árvvoštallá man buoidi gorut lea. Dán dásis bohccogorut lea veahá buoret dásis go <i>ađđamiin</i> , maid árvvoštallet mielgga buoiddi, sihke dávtte vuostá ja nalde maid. Lohket maid ahte go buoidi lea <i>niibešipmáris</i> , de lea <i>buriin ađđamiin</i> . Go dán bierggu vuošša ja vuodja govddida bádis, de <i>njávkkida</i> , mii iešalddis de muitala ahte lea <i>buriin ađđamiin</i> .

12.	<i>čáhceváibbat</i>	Kvalitehtadássi maid oaidná ealli bohccos ja maid bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man buoidi boazu lea. Boazu lea nu heittot dilis ahte ii leat buoidi mielgga nalde ja váimmu birra ja váibmu lea hui dilddas. Dát lea heajumus dássi buoidi árvvoštallamis ja ii árvvoštallo olbmo biebmun.
13.	<i>ceakkobealggis</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man buoidi gorut lea. Go mihtida buoidi assodaga goruda čorbbealis, de atná suorpmaid ja gieda mainna mihtida. Go lea <i>ceakkobealggis</i> buoidi, de lea <i>njealjisuorpmas</i> ja das vel mielde ceakkobealgi. Dat lea beare buoidi ja illá sáhtá borrat. Dákkár dási bohccot leat dávjá stuora, varis bohccot, main lea gobil čielgi.
14.	<i>deahkkái</i>	Dássi ealli bohccos ja maid bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man ollu biergu bohccos lea. Deahkkás bohccos lea ollu biergu. Lea buorre go biergu lea deahkkái vaikko dat ii dárbbáš mearkkašit ahte lea buoidi.
15.	<i>duolba buoidi</i>	Oassi ealli bohccos man mielde árvvoštallet man buoidi boazu lea. Buoiddis lea veahá unnit dássi go gohppečielggis. Dán oaidná čielggi nalde.
16.	<i>gielisjolli</i>	Dássi mainna árvvoštallá man buoidi ealli boazu dahje gorut lea. Ealli bohcco hámi mielde sáhtá navdit ahte lea <i>jolliboazun</i> , muhto go njuovvá de oaidná ii leat nu. Lea nu unnán buoidi bierggu nalde ahte ii leat eará cuozza. Lea aŋkke <i>huriin ađđamiin</i> .
17.	<i>gohppečielgi</i>	Oassi ealli bohcco gorudis man mielde árvvoštallet man buoidi boazu lea. Dát lea buoiddimus dási boazu, mas lea gohpi čielggi nalde. Dákkár bohccot leat dávjá stuora bohccot, nugo hearggit ja spáillihat. Go njuovvá dakkára, de lea buoidi <i>ceakkobealggis</i> . Unnibuš bohccos ii soaitte jur <i>ceakkobealggis</i> buoidi vaikko lea gobil čielgi.

18.	<i>golmmasuorpmas</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man buoidi boazu lea. Go mihtida buoiddi as-sodaga bohcco čoarbbealis, de atná suorpmaid ja gieða mainna mihtida. Go <i>golmmasuorpmas</i> lea buoidi, de lea buoiddes boazu. Stuorát boazu lea dávjá <i>golmmasuorpmas</i> , ovda-mearka dihte spáillit mii lea gieđahallon boazu (gáldejuvvon ovddit jagi).
19.	<i>guoira boazu dahje birgu</i>	Ealli bohcco hámis oaidná ahte lea <i>guoirras</i> . <i>Guoirras</i> lea heajut dássi go ruoinnas. Lea čadnon dilálašvuhtii go ná gohčoda bohcco. Bierggut maid sáhttet leat guoirasat.
20.	<i>guorbančeabet</i>	Ealli bohcco (varit ja vuorsu) guolga čeabehis, mii lea guorban. Čeabet guorbá dálvet go guohtu suvnnjiid. <i>Guorbančeabet</i> boazu lea gievrras boazu ja lea nagodan guohtut bures. Giđabeallái lea dákkár buoremus niesteboazu ja dákkár vuorsu lea buorre dápmat.
21.	<i>guovttisuorpmas</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man buoidi boazu lea. Go mihtida buoiddi assodaga bohcco čoarbbealis, de atná suorpmaid ja gieða mainna mihtida. Go <i>guovttisuorpmas</i> lea buoidi, de lea buorre birgu.
22.	<i>jiekŋabuoidi</i>	Buoidedássi ealli bohccos man mielde árvvoštallet man buoidi boazu lea. Dákkár lea hui buoiddes boazu, nu buoidi dego jiekŋa.
23.	<i>jolážiin</i>	Dássi ealli bohccos ja bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man buoidi boazu lea ja leago olbmo biebmui. Ealli bohcco hápmi lea jorbbas ja fiinnis ja ii leat ruvža čielgi. Go njuovvá ja lea <i>sisabuoidi</i> , de lea <i>jolážiin</i> . Go lea <i>jolážiin</i> , de lea buoidi. Buoidi lea <i>niibešipmáris</i> go lea <i>jolážiin</i> .

24.	<i>jolli</i>	Buoidedássi ealli bohccos ja maid bohcco gorudis, čielggis, man mielde árvvoštallá man buoidi boazu lea ja leago olbmo biebmu. Buorre boazu, dávjá gohčodit <i>jolliboazun</i> maid niesteboazun njuovvá. Go lea njuovvan bohcco, de easka mihtida buoiddi dási. <i>Jolli</i> lea buoret go <i>buriin adđamiin</i> ja <i>jolážiin</i> , das sáhtta oaidnit buoiddi. Gohčoduvvo <i>jollin</i> , ovdal diehtá sihkkarit makkár dásis bohcco buoidi lea.
25.	<i>jolliboazu</i>	Buoiddes boazu, mas oidno buoidi čielggi nalde.
26.	<i>jollibuoidi</i>	Buoidi maid oaidná bohcco gorudis, ovda-mearkka dihte buoidi čoarbbeliid ja gátnása nalde.
27.	<i>máhku</i>	Áđaid iešvuodát maid njálmmis dovda ja maid haksit sáhtta. Juohke bohcco oasis lea iežas máhku. Bierggus šaddá buorre máhku go boazu ii leat vuojuhuvvon, sillon dahje gárddis čužžon ovdal goddá ja njuovvá. Bierggu hádja maid muitala leago buorre máhku. Bierggu máhku vuolga das gos ja movt boazu lea guhton ovdal go njuvvo. Go guohtu vuopmeatnamiin gos jeakkit, de dovdo dát mágus.
28.	<i>meađgus</i>	Hui buoiddes biebmu, ollu buoidi ja dan ii sáhte balljo borrat.
29.	<i>mielganjuni buoidi</i>	Vilges buoidi mielgga nalde. Dát lea vuosttaš mas oaidná ja sáhtta árvvoštallat buoiddi dási go lea njuovvame; leago <i>adđamiin</i> vai ii, dahje juo <i>jolliboazu</i> .
30.	<i>monenbuoidi</i>	Buoidi monemaččaid birra. Boazu lea buoidi go monemaččaid birra leat ollu buoiddit. Jus boazu hedjona, de <i>monenbuoiddit</i> nohket ovddemus.
31.	<i>niibešipmáris</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvvoštallá man buoidi boazu lea. Go buoidi lea nu assát go <i>niibešimir</i> , de árvvoštallo bohcco gorut <i>buriin adđamiin</i> .

32.	<i>njávkkidit</i>	Dát čilge leago boazu <i>ađđamiin</i> vai ii. Jus <i>njávkkida</i> go vuoššá bierggu, de vuodja govddida báđis, ja mearkkaša ahte biergu lea <i>huriin ađđamiin</i> . Go <i>njávkkida</i> , de máisto vuodja ja lea njálggat.
33.	<i>njealjisuorpmas</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvoštallá man buoidi gorut lea. Go mihtida buoiddi assodaga goruda čoarbbealis, de atná suorpmaid ja gieđa mainna mihtida. Go <i>njealjisuorpmas</i> lea buoidi, de lea hui buoiddes boazu. Stuurát boazu lea dávjá <i>njealjisuorpmas</i> , ovdamearkka dihte spáillit mii lea gieđahallon boazu (gáldejuvvon ovddit jagi).
34.	<i>oččiid nalde</i>	Boazu árvoštallo buorren boazun go lea <i>oččiid nalde</i> , buori vuoimmis. Das lea čáppa hápmi ja go njuvvo, das lea buorre biergu. Sáhtta maiddá leat veahá dahje dievas <i>oččiid nalde</i> , mat mitalit vuoimmi dási birra.
35.	<i>rávža</i>	Boazu, mii lea hui heittot dilis. Das dovdojit dávttit čađa náhki, čoarbbeliin leat gobit guovtte bealde ja das lea romes guolga. <i>Rávžat</i> sáhtta juogo dávdá dahje boarisvuoda dihte, dahje boazu ii leat leamašan buori dilis manjemus áiggi.
36.	<i>rohtahuvvan</i>	Boazu dahje olles eallu lea guoiragoahtán, sáhtta leamašan heajos guohtundilis ovttá gaskka. Dan oaidná maid go lea njuovvan bohcco ja jus leat <i>ruvssodan buoiddit</i> . <i>Rohtahuvvan</i> bohccui sáhttet leat mánnga ákka; boazu lea skibas, dahje lea heittot ealát leamašan dahje olmmoš ii leat máhtán ealu gohkket.
37.	<i>ruvssodan buoidi</i>	Bohcco buoiddit sáhttet <i>ruvssodit</i> jus álgá <i>rohtahuvvat</i> . Buiddiin oaidná leago boazu leamašan heittot dilis ovdal njuvvui. Jus buoiddit leat <i>ruvssodan</i> ja čoalit guoros, de lea heittot ealát leamašan.

38.	<i>sisabuoidi</i>	Bohcco gorut lea <i>sisabuoidi</i> . De lea mielganjunni vielgat, čolait leat buoiddit ja váimmu ja čovjji birra lea buoidi. Boazu buoidu sisa go lea leamaš buolaš ja buorre ealát. Boazu sáhhtá <i>sisabuoidi</i> vaikko olgguldas hápmi ii leat nu čáppat.
39.	<i>smolgguin</i>	Čilge bierggu sávriovuoda, man ađa lea dan mađe buoidi nu ahte biergu lea buorre ja ii váikkut máhkui.
40.	<i>suorbmajoliin</i>	Dássi bohcco gorudis man mielde árvoštallá man buoidi boazu lea. Go mihtida buoiddi assodaga bohcco čoarbbealis, de atná suorpmaid ja gieda mainna mihtida. <i>Suorbmajoliin</i> lea go suorpma asu buoidi lea gátnása ja čoarbbeali nalde. Dat lea buorre biergu.
41.	<i>váibbat boazu dahje biergu</i>	1) Boazu mii ii leat nagodan vázzit ja guohtut, ii ge nagot čuovvut ealu. 2) Das ii leat buoidi mielgga nalde, muhto jur váimmu birra, go de njuovvá. Ii leat olbmo biebmu.
42.	<i>vuohčut</i>	1) Ađa ađadávtti siste suddá go vuoššá ja šaddá vuodjan. 2) Boazu dahje biergu ii leat fal <i>joliin</i> vuos muhto dan mađe ahte ađa <i>vuohču</i> .

Miellodus 2

Diehtoaddit

Diehtoaddi	Nissonolmmoš (N) / Dievdoolmmoš (D)
D1 (Diehtoaddi 1)	D
D2 (Diehtoaddi 2)	D
D3 (Diehtoaddi 3)	N
D4 (Diehtoaddi 4)	D
D5 (Diehtoaddi 5)	N
D6 (Diehtoaddi 6)	D